

הנדון: הצעת חוק-יסוד: הכנסת (תיקון – הצהרת אמונים)

אנו מבקשים להתנגד להצעת החוק.

ההצעה מבקשת לשנות את נוסח הצהרת האמונים של חבר כנסת להתחייבות לשמור אמונים "למדינת ישראל" ולקבוע התחייבות לשמירת אמונים למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ברוח מגילת העצמאות. מכאן, שבכדי להפוך לחבר כנסת במדינת ישראל יהיה חייב אדם להצהיר אמונים למדינה יהודית. ברור כי הצעה זו, כל תכליתה היא להעמיד את חברי הכנסת הערבים "למבחן נאמנות" – שאינו מבחן נאמנות למדינה אלא לאופי המדינה כמדינה יהודית - אופי שנושא איתו מטען כבד של הפלייה ארוכת שנים והדרה כלפיהם. התוצאה היחידה של הצעת החוק תהיה דחיקת רגליהם של הערבים מהפוליטיקה, והתנכרות שלהם כלפי מדינת ישראל.

לטעמנו, אין כופין על אדם להצהיר אמונים - ולו בעקיפין - להשקפה אידאולוגית פרטיקולרית, לדת מסוימת או ללאום מסוים כתנאי להיותו חבר כנסת. די בהצהרת נאמנות למדינה. ודאי שדי בכך לאור העובדה שהמדינה מגדירה את עצמה כיהודית ודמוקרטית. כל הצהרה נוספת עלולה להוות פגיעה בזכות לבחור ולהבחר, שהיא מהזכויות הבסיסיות ביותר בדמוקרטיה.

אנו מאמינים ותומכים בהיותה של ישראל מדינת הלאום של העם היהודי – מדינה יהודית ודמוקרטית. הצעה זו והצעות דומות לה, משדרות רק חוסר בטחון, ותחושה של מחלוקת באשר לשאלת אופי המדינה. העיסוק בהצעות כאלה גם משדר כלפי העולם מסר כוזב כאילו יש על כך בישראל מחלוקת אמיתית, אשר יש לחוקק ולתקן את חוקי היסוד של המדינה כדי להכריע בה.

מהות ההצעה ותכליתה

ההצעה מבקשת להטיל חובה על חברי הכנסת להצהיר אמונים למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ברוח מגילת העצמאות, לשמור על סמליה ולכבדם. בכך מבקשת ההצעה מבקשת להוסיף לתוך הצהרת האמונים של חברי הכנסת שני מרכיבים: נאמנות למדינה יהודית וכן התחייבות לשמירה וכיבוד של סמליה.

מר אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

מר יוחנן פלסנר

נשיא

מר ברנד מרכוס

יו"ר בינלאומי

פרופ' גרהרד קספר

יו"ר המועצה הבינלאומית

ד"ר ג'ורג' שולץ

יו"ר של כבוד

חברי הוועד המנהל

אלוף (מיל') אורנה ברביבאי

מר חן ליכטנשטיין

גב' מוזל מועלם

מר סלי מרידור

מר אבינועם נאור

עו"ד אבי פישר

מר אביעד פרידמן

ד"ר מיכל צור

מר יוסי קוצ'יק

מר עימאד תלחמי

המועצה הבינלאומית

השופט רוזלי סילברמן אבלה, קנדה

מר אליזבט אברמס, ארה"ב

ד"ר מרטין אינדיק, ארה"ב

גב' אן אמפלאום, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגדנור, בריטניה

השופט דורית ביניש, ישראל

השופט סטיבן ברייר, ארה"ב

ד"ר איימי גוטמן, ארה"ב

ד"ר ג'וזף ג'ופה, גרמניה

השופט דליה דורנר, ישראל

פרופ' רונלד דניאלס, ארה"ב

השגריר צ'ארלס היל, ארה"ב

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מנוקין, ארה"ב

פרופ' כריסטוף מרקשטיין, גרמניה

השופט אברהם סופר, ארה"ב

מר ברט סטפנס, ארה"ב

פרופ' ארווין קוטלר, קנדה

פרופ' יהודה ריינהרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

השופט מאיר שמגר, ישראל

סגני נשיא

ד"ר ישי ג'סי (ג'סי) פרס, אסטרטגיה

פרופ' מרדכי קרמניצר, מחקר

פרופ' יודיה צ' שטרן, מחקר

עמיתים בכירים

אלוף (מיל') עמית אילון

פרופ' חנוך דגן

פרופ' תמר הרמן

פרופ' עמית כהן

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' יובל פלדמן

פרופ' גדעון רהט

פרופ' יובל שני

פרופ' איתן ששינסקי

מייסד ונשיא לשעבר

ד"ר אריק ברמן

המכון הישראלי לדמוקרטיה

1. דברי ההסבר של הצעת החוק קצרים, לקוניים ואינם מפרטים כלל את הצורך בשינוי נוסח הצהרת האמונים הקבוע כיום בחוק יסוד: הכנסת. אין בהצעה התייחסות לתכלית, החייבת להימצא מחוץ לשינוי עצמו, שאותה היא אמורה לקדם. כפי שנראה להלן תכלית ההצעה הינה פסולה. זה כנראה הטעם לכך שאין מצהירים עליה.

2. האם צפויה תועלת כלשהי מן ההצעה? מתבקשת תשובה שלילית. אם ירצה מי מבין חברי הכנסת להתנהג באופן שאינו נאמן למדינה, לא יהיה בהצהרה זו כדי להרתיעו מכך. וודאי שאין הגברה של הרתעה בתוספת המוצעת להצהרה. האם החובה המוטלת בהצעה, עשויה להביא לשינוי בעמדתם של מי שאינם מקבלים את ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית? אין לכך שום סיכוי, וההפך הוא הנכון. משום שמדובר בכפייה, היא עלולה להגדיל את ההתנגדות. זאת ועוד, החוק ייצור תחושות כעס וניכור בקרב המיעוט הערבי ויגביר את ההתנגדות בקרב להיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית ולסמליה. ברור, לכן שבהצעה לא טמונה תועלת כלשהי. נזקיה לעומת זאת הם ניכרים וחמורים: היא טומנת בחובה מסר ברור לאוכלוסייה הערבית, להדיר עצמה מהפוליטיקה בישראל. לא רק שיש מסר כזה, המסר עלול להביא להדרה כזו. הסתלקות של מיעוט (במיוחד מיעוט קבוע) מן הזירה הדמוקרטית מתוארת בספרות המחקרית כנשק יום הדין המצוי בידי המיעוט, ומאפשר שלו (כאשר מגיעים מים עד נפש) לפגוע באופיה הדמוקרטי של המדינה. אם תגרום ההצעה להחרמת הכנסת על ידי המפלגות הערביות, תספוג הדמוקרטיה הישראלית מכה קשה. חוקים נועדים מטבעם לפתור בעיות. החוק המוצע הוא חידוש מבחינה זו: הוא נועד לגרום לבעיה ולא לפתור בעיה. בשים לב לכך שהצעה זו מתווספת לחקיקה ולהצעות חקיקה נוספות הפוגעות בציבור הערבי, התוצאות השליליות של הצעה זו מתגברות, שכן היא מהווה נדבך במהלך של המחוקק המכוון נגד המיעוט הקבוע במדינה.

פגיעה בזכות לבחור ולהיבחר

3. התיקון פוגע בזכות יסוד במדינה דמוקרטית – להיבחר לכנסת. זו היא האלמנטרית ביותר בדמוקרטיה – במובנה הפורמלי והגרעיני – של קיום בחירות תוך מתן אפשרות לכל אדם לבחור ולהיבחר. על כן, התניית הזכות להיבחר לכנסת בהצהרת אמונים למדינת ישראל כמדינה יהודית פוגעת בזכות להיבחר ונוגדת את היותה של מדינת ישראל מדינה דמוקרטית. פגיעה שכזו חמורה אף יותר כאשר מדובר במיעוט במדינה דמוקרטית.

פגיעה במיעוט הערבי ובתדמיתה של ישראל

4. כאמור לעיל, התוצאה העיקרית של החוק תהיה פגיעה באזרחי ישראל הערבים, הגברת הניכור שלהם כלפי המדינה וחיזוק מגמות של הדרה כלפי ערבים בקרב הציבור היהודי.

5. המיעוט הערבי בישראל אינו יהודי ואינו מזדהה, ברובו המכריע, עם ערכיה וסמליה היהודיים של המדינה. לפיכך, ברור כי הטלת חובה להצהרת אמונים למדינת ישראל כמדינה יהודית תיתקל בקושי ובהתנגדות מצד חלק ניכר מתוך הציבור הערבי בישראל, זאת בין השאר משום שהמדינה הרגילה אותם שהביטוי "מדינה יהודית" הוא שם קוד להצדקת קיפוחו של המיעוט הערבי והפלייתו השיטתית לרעה (גם אם אין קשר הכרחי בין היותה של ישראל כמדינת לאום של העם היהודי למדיניות של הפלייה כלפי מיעוטים). במצב דברים זה נראה כי כוונתה של הצעת החוק אינה אלא להטיל צל של חוסר נאמנות על אזרחי המדינה הערבים, שהם רובם ככולם נאמנים למדינה. מבחינה זו, ההצעה מבקשת לעורר מדנים בין יהודים וערבים: הערבים יוחשדו עקב התנגדותם להצעה באי-נאמנות למדינה; החשדה זו תעורר כלפיהם איבה ועוינות בקרב הציבור היהודי, שיזכו בתגובות רגשיות דומות מן הציבור הערבי. משום שתוצאות אלה של החוק המוצע הן כה ברורות, אין מנוס מן המסקנה שתכלית ההצעה היא להביא לתוצאות אלה. קשה לתאר תכלית פסולה מזו. המשמעות של תכלית זו הינה שמדובר בהצעה שהיא בעליל בלתי חוקתית.

6. מעבר לכך, הצעת החוק פוגעת בדמותה ובמעמדה של ישראל במשפחת העמים ובדומה למספר יוזמות חקיקה שמונחות בימים אלה על שולחן הכנסת, גם הצעה זו, במידה ותעבור, תשמש כלי לניגוח ישראל ולדה-לגיטימציה שלה בעולם. אין סיבה טובה שישראל תציג לפני העולם דמות של מדינה המדירה את המיעוט הערבי שבתוכה, ומתנה את הזכות לייצוג שלו בהצהרת אמונים למדינה כמדינה יהודית.

פגיעה בחופש המצפון והדעה

7. המושג "יהודית ודמוקרטית" נתון לפרשנויות רבות והוא נתון במחלוקת קשה בציבוריות הישראלית. כך אחדים מהמפרשים יוצקים לביטוי משמעות דתית או לאומנית ואופי דמוקרטי דל ביותר. בשל יסוד זה ההצעה יוצרת בעיה חמורה מבחינת חופש המצפון והדעה, הנגזרים מכבוד האדם. לטעמנו, אין לכפות על יהודי חרדי למשל, פרשנות שהוא לא מצדד בה של מדינת ישראל כ"יהודית ודמוקרטית", וכן על אתאיסט, שדוגל בהפרדה

המכון הישראלי לדמוקרטיה

מלאה של הדת מהמדינה; כשם שלא היינו סובלים התנאת בחירתו של יהודי במדינה אחרת בהצהרת אמונים שלו למדינה נוצרית ודמוקרטית. אף אם לפי פרשנותנו שלנו, "יהודית ודמוקרטית" פירושו מדינה דמוקרטית שהיא מדינת הלאום של העם היהודי (ולא במובן הדתי) מובן שישנן פרשנויות אחרות ואין לכפות על אדם להצהיר אמונים למונח עמום כזה, כתנאי להיותו חבר פרלמנט.

סיכום

8. בשים לב להיסטוריה היהודית, אין עם בעולם שיש לו הצדקה חזקה למדינת לאום משלו במולדתו ההיסטורית יותר מאשר לעם היהודי. מוזר ומדאיג שכנסת ישראל פועלת בנחישות, ובלא מעט הצלחה, לחתור תחת המובן מאליו הזה. יותר מכל דבר אחר יש בכך ביטוי לחוסר ביטחון עצמי - בלתי מוצדק לחלוטין - בזהותה המובהקת של המדינה כמדינתו של העם היהודי. ההצעה מזמינה ביקורת ותעורר מחלוקת קשה, ובשלה ייווצר בעולם הרושם המוטעה שגם בקרב יהודיה של ישראל רבים חולקים על יהודיותה של המדינה. הדמוקרטיה הישראלית נבחנת בראש ובראשונה ביחסה של המדינה למיעוט הערבי. יש סתירה עמוקה בין השתבחותה של ישראל בדמוקרטיה שלה לבין יחסה הבלתי הוגן של המדינה למיעוט הערבי, כפי שהוא בא לדי ביטוי בהצעה זו כמו גם בדברי חקיקה ובהצעות חוק אחרות.
9. במאזן התועלת והנזק יש לרשום: תועלת אפסית ונזקים קשים. ראוי שועדת השרים תדחה את ההצעה.

בברכה ובכבוד רב,

ד"ר עמיר פוקס, עו"ד
המכון הישראלי לדמוקרטיה

פרופ' מרדכי קרמניצר
סגן נשיא למחקר
המכון הישראלי לדמוקרטיה